

УДК 347.13

МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ СПОРІВ

Канарик Ю.С., Волкович Н.В.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

У статті розглянуто питання наукового та законодавчого визначення медіації. Проаналізовано наявні в законодавстві визначення медіації як альтернативного способу вирішення цивільних спорів. Проаналізовано проект закону України «Про медіацію». Визначено переваги медіації як альтернативного способу вирішення цивільного спору. На основі аналізу зроблено висновки, що можуть бути враховані під час підготовки проекту Закону України «Про медіацію».

Ключові слова: медіація, посередництво, альтернативне вирішення спору, конфлікт, вирішення спору.

Останнім часом все більшої актуальності набуває питання впровадження альтернативних способів врегулювання спорів та необхідність закріплення їх на законодавчому рівні з метою їх ефективного функціонування поряд з судовими процедурами. До таких способів слід віднести й медіацію. Актуальність дослідження зумовлена також необхідністю адаптації національного законодавства до європейських стандартів у зв'язку з наміром України увійти до Європейського Союзу

Метою статті є дослідження правової природи інституту медіації, аналіз переваг та недоліків запровадження в Україні медіаційної процедури при вирішенні правових конфліктів і на цій основі вироблення пропозицій, спрямованих на вдосконалення правового регулювання медіації.

Досвід багатьох країн світу підтверджує дієвість та перспективність застосування альтернативних способів вирішення конфліктів яка, успішно використовується та законодавчо закріплена у Норвегії, Фінляндії, Польщі, Великобританії, Австрії, Німеччині, Франції, Бельгії, США. Світовий досвід орієнтований на активне використання медіації, що зумовлює потребу у дослідженні та впровадженні даного інституту і в українському законодавстві.

Окремі питання медіації як одного з альтернативних способів вирішення цивільних спорів розглядалися в працях П.О. Астахова, Н.Л. Бондаренко-Зелінської, О.А. Брижинського, В.С. Гопанчука, Д.Л. Давиденка, Д.Б. Єлісеєва, С.І. Калашнікової, Ю.С. Коляснікової, Ю.Д. Притики, В.М. Рунессова, Р.О. Халфиної, Ц.А. Шамлікашвілі, П.Д. Штепана та інших.

Термін «медіація» походить від латинського «mediatio» та означає посередництво. Аналіз юридичної літератури дозволяє стверджувати про відсутність єдиного підходу до визначення медіації. Російська дослідниця С.І. Калашнікова слушно вказує на наявність двох основних підходів до визначення медіації, що зустрічаються сьогодні в юридичній літературі. Так, перший підхід означений дослідницею як концептуальний (теоретичний), полягає у визначенні поняття медіації через основні цілі, завдання та принципи вирішення спору, що відбувається за участю третьої незалежної особи. Другий, описовий (практичний) підхід полягає в розкритті визначення змісту процедури медіації [1, с. 14-15].

Щодо законодавчого визначення медіації, то проект закону України «Про медіацію» пропонує визначити медіацію як позасудову процеду-

ру врегулювання конфлікту шляхом переговорів за допомогою одного або декількох посередників (медіаторів) [2].

Легальне визначення даного терміну наводиться у Типовому Законі Юнсітрал «Про міжнародну комерційну примирювальну процедуру з настановами щодо її впровадження й застосування», згідно якого медіація – це процес, коли сторони залучають третю особу або осіб для допомоги у мирному врегулюванні спорів, що виникають із приводу контрактних чи інших правових відносин, або пов'язані з ними [3].

Як зазначає Єрьюменко Г.І. для вирішення спору залучається нейтральна сторона – посередник (медіатор), який веде процес, вислуховує аргументацію сторін щодо суті спору і активно допомагає їм зрозуміти свої інтереси, оцінити можливість компромісів і самостійно прийняти рішення, яке задовольнить всіх учасників [4]. Відповідно до директиви ЄС «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах», медіатор – це будь-яка третя особа, незалежно від віросповідання чи професії, якій пропонується провести посередництво ефективним, неупередженим і компетентним чином [5].

Головною вимогою до посередника є неупередженість та нейтральність, оскільки він повинен бути не зацікавлений у результатах справи та діяти однаково в інтересах обох сторін. Медіатор допомагає визначитися, чим саме обидві сторони можуть поступитися, щоб дійти згоди, спрямовує їх емоції в правильне русло внаслідок чого вони розуміють, що їх не влаштовує і що потрібно. В ході медіації сторони контролюють і сам процес і досягнутий результат, оскільки виступають активними учасниками переговорів, пропонують власні варіанти врегулювання цивільного спору.

На відміну від судового розгляду чи арбітражу, медіація неформалізована, оскільки проводиться без участі судів, тому відсутній державний примус, немає процесуальних документів та строків.

Атмосфера сприяє до мирного вирішення спору, так як відсутня напруженість судового процесу, сторони намагаються з повагою відноситися один до одного, а медіатор сприяє налагодженню конструктивного діалогу між ними. Опоненти не змагаються між собою, як у суді, а намагаються досягнути угоди та примирення.

Характерною рисою медіації є добровільність, оскільки вона можлива лише за взаємної згоди обох сторін, які не зобов'язані будь-що дійти згоди і можуть відмовитись від неї, а медіатор не має повноважень сам ухвалювати рішення без їх згоди.

Важливою рисою медіації є і те, що вона розглядає спір у широкому розумінні, тобто не лише з правової точки зору, а й враховуючи багато інших факторів – наприклад, взаємовідносини сторін, психологічні чинники.

Конфіденційність процедури забезпечується обов'язком медіатора та сторін не розголошувати третім особам інформацію, що стала відома в процесі медіації. Винятком можуть бути лише дані про готування до злочину. Гнучкість медіації полягає у тому, що сторони можуть самостійно вирішувати, до якого типу медіації їм вдатися і яку процедуру обрати [6].

Під час медіації діє принцип – «нічого не вирішено, поки не вирішено все», тому остаточне рішення не приймається, доки не будуть розглянуті всі спірні питання і можливі варіанти рішень. У разі досягнення згоди, медіатор допомагає сторонам оформити її як письмову угоду, яка уже може бути примусово виконана у судовому порядку. В угоді повинний бути зазначений план розв'язання спору з обов'язковим зазначенням відведеного на це часу та розподілу відповідальності між учасниками. Даний етап закінчується ознайомленням з текстом угоди, її погодженням та підписанням. З цього моменту вважається, що спір відсутній, оскільки сторони досягли консенсусу [7].

При вирішенні спору за допомогою медіації досягнуті домовленості, як правило, більш довговічні та відповідають реальному стану речей, що не тільки сприяє впровадженню у життя досягнутих рішень, а й сам процес виконання йде природним, добровільним шляхом.

Слід зазначити, що не всі переговори при медіації закінчуються мирною угодою, успішні в середньому 75-85%. На жаль, конфліктуючі сторони не завжди розуміють як працює дана процедура та переконані, що передача спорів на розгляд до суду є єдиним ефективним рішенням. Насправді, якщо порівняти фінансові та часові витрати на ведення судових справ і на медіацію, то з'ясується, що ефективність медіації значно вища. В суспільстві необхідно формувати культуру медіації, щоб учасники конфлікту самостійно робили вибір на користь медіації, усвідомлюючи всі її переваги.

Про ефективні дії щодо популяризації процедури медіації в сфері суб'єктів владних повноважень свідчить хоча б той факт, що із загальної кількості учасників медіації, близько третини – самі зацікавилися даною процедурою та виявили бажання її застосувати. І це є досягнення не лише у поширенні та розвитку медіації, але й у свідомості громадян, які прагнуть, перш за все, вирішити конфлікт з позитивним результатом.

Разом з тим, судді-медіатори наголошують, що одним із інструментів популяризації медіації в суспільстві може стати прийняття відповідного Закону, основною ідеєю якого буде розробка рамкових положень щодо мети, завдань і принципів медіації. Із введенням медіаторів на законодавчому рівні, отримає законодавче закріплення і судова медіація, або «модель правосуддя», що має на меті покращити функціонування правової системи та запропонувати альтернативний спосіб вирішення спору, дозволить уникнути таких чинників, як тривалість судового процесу, перевантаженість судів.

В Україні медіація все ж не набула значного поширення і використовується досить обмежено. Це пов'язано з відсутністю в українському процесуальному законодавстві норм, які б сприяли її розвитку.

Впровадженню медіації заважає відсутність регламентації цього процесу законодавством. В Україні медіація не регламентована на законодавчому рівні, однак окремі норми щодо застосування даного правового інституту містяться у Цивільно-процесуальному кодексі та Господарсько-процесуальному кодексі, Законах України «Про міжнародний комерційний арбітраж», «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» та навіть у Кримінальному та Кримінально-процесуальному кодексах, де передбачено примирення потерпілого та правопорушника у певних категоріях справ. Крім того, важливе значення мають такі Закони України, як «Про третейські суди» і «Про порядок вирішення трудових та колективних спорів».

В 2011 році народним депутатом Тищенком О.І. було внесено законопроект про медіацію, але він був знятий з розгляду. Нова спроба запровадити даний інститут була зроблена 19 квітня 2012 року, коли був внесений новий проект закону про медіацію. На даний час він знаходиться на стадії ознайомлення. Водночас, висока ефективність даного інституту у вирішенні правових спорів підтверджується даними статистики – 80% спорів, що перебували в провадженні суду і були передані на медіацію, вирішувались без судового розгляду [8, с. 167-168].

Необхідно зазначити, що в березні 2015 року також було підготовлено 2 законопроекти «Про медіацію» № 2480 і 1666. Але, варто почати з того, що в Український парламент внесені не тільки 2 абсолютно протилежні законопроекти, а й, про що відомо не всім, законопроекти, які передбачають різні за логікою «медіації». Проекти законів «Про медіацію», – як основний, так і альтернативний, кажуть про альтернативне вирішення спорів (або конфліктів), в господарських відносинах самостійно і добровільно, із залученням незалежної, спеціально навченої фізичної особи. А проект № 1666 спрямований на створення механізму альтернативного вирішення спорів з податковими органами. У ньому йдеться про «медіацію» як про перемовний процес з метою врегулювання спору у відносинах виключно між платником податків і податковим органом за участю посередника, уповноваженого останнім. Відмінності в спрямованості законопроектів очевидні.

7 вересня 2015 року проект Закону «Про медіацію» поданий народними депутатами України Ківаловим С. В., Развадовським В. Й., повернути суб'єктам права законодавчої ініціативи на доопрацювання, оскільки:

1. законопроект потребує суттєвого змістовного доопрацювання з метою чіткого внутрішнього узгодження норм, усунення їх дублювання та суперечності, приведення у відповідність з чинним процесуальним законодавством України;

2. даний законопроект має вплив на показники бюджету (збільшить видатки державного та місцевих бюджетів у разі необхідності оплати послуг медіаторів бюджетними установами і може зменшити видатки державного бюджету

ту на утримання органів судової влади у разі розвантаження судів), проте відповідні розрахунки та пропозиції змін до законодавчих актів України відсутні;

3. у законопроекті виявлено корупціогенні фактори – проект акта не відповідає вимогам антикорупційного законодавства [2]

Висновки. Отже, перевагами медіації є: простота, економія часу, зниження вартості вирішення спору, можливість впливати на його результат, конфіденційність процедури, можливість збереження або відновлення ділових взаємин з партнерами, впливу на результат вирішення, запобігання виникненню подібних конфліктів у майбутньому. Медіація забезпечує сторонам кращі, бажаніші результати, дозволяє застосувати творчий підхід для вирішення спору. Судовий розгляд справи, навпаки, часто призводить до виникнення ворожнечі, припинення або шкоди для подальших взаємин сторін. Медіація дає змогу вирішити правовий конфлікт не тільки з мінімальними затратами

коштів та часу, а й на умовах, прийнятних для обох сторін спору.

Тому, поширення такого альтернативного способу вирішення цивільних спорів було б досить ефективним і сприяло б запобіганню, зменшенню загальної кількості конфліктів, заощадженню коштів Державного бюджету за рахунок розвантаження судової системи шляхом досудового врегулювання конфліктів. В більшості розвинених держав медіація є найпоширенішим альтернативним способом розв'язання конфлікту, широко заохочується та використовується, тому впровадження на законодавчому рівні інституту медіації свідчило б про бажання України гармонізувати власне законодавство до світових стандартів, відповідати міжнародним тенденціям у цій сфері.

Запровадження в Україні інституту медіації є одним із заходів децентралізації державної влади, яким надає громадянам реальну можливість обирати інші, не судові засоби для вирішення їхніх спорів при збереженні судової системи як основного механізму вирішення спорів у суспільстві.

Список літератури:

1. Калашникова С. И. Медиация в сфере гражданской юрисдикции: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.15. «Гражданский процесс; арбитражный процесс» / С. И. Калашникова // Екатеринбург, 2010. – 258 с.
2. Про медіацію: Проект Закону України від 17 лютого 2010 року № 7481: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=44891
3. Про міжнародну комерційну примирювальну процедуру з настановами щодо її впровадження й застосування: Типовий Закон Юніцтрал від 05 березня 2002 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-conc/0390953_Ebook.pdf
4. Єрьоменко Г. І. Медіація як спосіб вирішення суперечок / Г. Єрьоменко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://innovations.com.ua/ua/interview/13281/temp>
5. Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах: Директива Ради ЄС 2008\52 від 5 травня 2008 року // Official Journal of the European Union L 136/3.
6. Рунессон Ерік М., Пі Марі-Лоранс. Медіація конфліктів і спорів у галузі корпоративного управління / Ерік М. Рунессон, Марі-Лоранс Пі / Всесвітній форум з питань корпоративного управління, 2007: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.ifc.org/ifcext/cgf.nsf/AttachmentsByTitle/FOCUS4Russian/\\$FILE/FocusReport_Ukr_final.pdf](http://www.ifc.org/ifcext/cgf.nsf/AttachmentsByTitle/FOCUS4Russian/$FILE/FocusReport_Ukr_final.pdf)
7. Беліков О. Конфлікти у підприємницькій діяльності та можливості їх врегулювання / О. Беліков // Юржурнал Юстиніан № 5/2007: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2664>
8. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Запровадження альтернативних способів врегулювання спорів: європейський досвід для України [Текст] / Н. Л. Бондаренко-Зелінська // Приватне право і підприємництво. – 2009. – Вип. 8. – С. 167-168.

Канарик Ю.С., Волкович Н.В.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

МЕДИАЦИЯ КАК АЛЬТЕРНАТИВНЫЙ СПОСОБ РЕШЕНИЯ ГРАЖДАНСКИХ СПОРОВ

Аннотация

В статье рассмотрены вопросы научного и законодательного определения медиации. Проанализированы имеющиеся в законодательстве определение медиации как альтернативного способа разрешения гражданских споров. Проанализированы проект закона Украины «О медиации» Определены преимущества медиации как альтернативного способа разрешения гражданского спора. На основе анализа сделаны выводы, которые могут быть учтены при подготовке проекта Закона Украины «О медиации».

Ключевые слова: медиация, посредничество, альтернативное решение спора, конфликт, решение спора.

Kanarik Yu.S., Volkovuch N.V.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

MEDIATION AS AN ALTERNATIVE WAY TO SOLVE CIVIL DISPUTES

Summary

The question of scientific and legal definition of mediation. Analyzed the existing legislation the definition of mediation as an alternative way of resolving civil disputes. Ukraine analyzed the draft law on mediation. The advantages of mediation as an alternative way of resolving civil disputes. By analyzing the conclusions that can be taken into account during the preparation of the draft Law of Ukraine «On mediation».

Keywords: mediation, mediation, alternative dispute resolution, conflict settlement.

УДК 342.72/.73

СУДОВИЙ ЗАХИСТ В СИСТЕМІ ГАРАНТІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ГРОМАДЯН НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Тептюк Є.П.

Черкаський районний суд Черкаської області

У статті досліджуються питання гарантування конституційного права громадян на доступ до публічної інформації. Аналізуються підходи до визначення системи гарантій права громадян на доступ до публічної інформації. Визначаються види, що складають систему гарантій права на доступ до публічної інформації. Акцентовується увага на ролі судового захисту в даній системі.

Ключові слова: публічна інформація, конституція, право, судовий захист, система гарантій.

Проблема реалізації та захисту прав людини – одна з найважливіших сфер сучасних наукових досліджень. Починаючи з вчень стародавніх мислителів (Платона, Арістотеля, Полібія) і до наших часів, філософи, соціологи, політики, правознавці, намагалися осягнути її сутність, окреслити історичні й сучасні параметри, проблеми, необхідні для цілісного її аналізу, практичного забезпечення прав людини і громадянина [1, с. 4].

Із прийняттям у 1996 році Конституції України було закріплено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (стаття 3) [2, с. 143].

Зокрема, Конституцією України передбачається низка гарантій, однією із яких є право судового захисту, що передбачена статтею 55 Конституції України, згідно з якою права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Стаття 23 Закону України «Про доступ до публічної інформації», визначає, що рішення, дії чи бездіяльність розпорядників інформації можуть бути оскаржені до керівника розпорядника, вищого органу або суду. Як вбачається з вищевказаних норм Конституції України та Закону України «Про доступ до публічної інформації», особлива увага в системі гарантування конституційного права на доступ до публічної інформації, приділяється судовому захисту.

У своїх наукових працях до окремих питань гарантування права на інформацію зверталися І.В. Арістова, І.Л. Бачило, М.С. Демкова, А.І. Марущак, Б.А. Кормич, О.В. Кохановська та інші.

Проте у більшості робіт увага науковців зосереджувалася на питаннях загальних інформаційних прав людини, а безпосереднє дослідження судового захисту права на доступ до публічної інформації не проводилося, що і зумовлює актуальність та необхідність дослідження цієї проблеми в рамках наукової статті.

Метою даної статті є визначення ролі та місця судового захисту в системі гарантій конституційного права громадян на доступ до публічної інформації в Україні.

Як зазначає Рабінович П.М., права людини реалізуються, через юридичну процедуру, яка встановлена державною владою [3, с. 7]. Тобто, гарантування передбачене певними механізмами встановленими державою. Згідно з Конституцією України права і свободи людини та їх гарантії однаковою мірою визначають зміст і спрямованість діяльності держави, однаково обов'язковим для держави є також утвердження і забезпечення, як прав, так і свобод людини. В юридичній літературі існує ряд класифікацій прав людини, це свідчить про те, що безумовно об'єктивних і загально визнаних прав людини не існує. Разом з тим наявність різних поглядів до даної проблематики, потребує необхідності вироблення та визнання певного мінімуму загальних вимог до забезпечення правового становища особистості, які повинні бути забезпечені завжди і скрізь.

Найбільш оформленого і чіткого вираження розуміння прав людини знаходить у конституційному та поточному законодавстві держави.

Для конституційних прав і свобод є характерною власна система і ознаки, що відрізняє їх від інших прав і свобод. Це означає, що права і сво-